

п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 2000. – 444 с.
1996 р. – К.: Право, 1996.

4. Лавриченко Н.М. Педагогіка соціалізації: європейські абрис. – Київ: Віра ІНСАЙТ,

5. Сухомлинський В.О. Думки про шкільне виховання // Педагогічні твори: В 5 т. – К.: Наукова думка, 1974. – Т.5. – С. 378 – 392.

Тетяна Токарська, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

СОФІЯ РУСОВА ПРО РОЛЬ ГРИ В РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті розкриваються погляди Софії Русової щодо залучення дітей дошкільного віку до ігрової діяльності та її ролі у пізнанні національних і соціальних умов оточення. Підкреслюється особливе значення, якого надавала видатний педагог грі як засобу розвитку дитини.

Постановка проблеми. Основоположником дошкільного виховання в Україні заслужено вважається Софія Русова. В руслі розробки концепції національної системи освіти і виховання вона впродовж 1913 – 1914 рр. публікує серію статей, що згодом були використані для написання книжки “В дитячому садку”, виданої в 1919 році. У названій роботі педагог висвітлює важливі питання гуманізації та індивідуалізації виховного процесу в дитячих садках, добору змісту і відповідних форм роботи з дітьми, підготовки працівників для дошкільних закладів тощо.

Мета статті. Розкрити значення, яке надавала Софія Русова грі у розвитку дітей дошкільного віку, а також питання врахування нею соціально-етнографічних та психічних ознак середовища, в якому виростає дитина і вибудовує ігрову діяльність.

Виклад основного матеріалу. На думку Софії Русової, виховання дітей у дитячому садку повинно відповідати таким вимогам: “виховання має бути індивідуальним, пристосованим до природи дитини; національним; мусить відповідати соціально-культурним вимогам часу; бути вільним, незалежним від тих або інших урядових вимог, на ґрунті громадської організації” [2, 44].

За твердженням Софії Русової, українські дошкільні заклади повинні бути побудовані:

- на найновіших досягненнях психології і педагогіки про закономірності та умови розвитку дитини і найдоцільніших методах виховання;
- на українській національній духовності, яка включає такі основні риси, як праця, невпинна

хліборобська праця українців, бо специфіка селянської роботи вимагає, щоб “діти стояли як найближче до природи”;

- на естетичній творчості. Все виховання дітей “має бути позначене мистецтвом, естетичним сприйманням і емоціями”;

- на глибокому свідомому знанні історії українського народу;

- на релігійності що базується на відповідальності, особливій чуйності і уважності дорослих до релігійних почуттів і духовного життя дитини.

Софія Русова вважали, що програма дитячого садка має відповідати п'яти основним інстинктам: “будування, руху, ходівлі, мови і досліду (цікавості)” [2, 163]. Метою виховання повинна стати вільна повна еволюція духовних і фізичних сил дитини. Саме таким способом виховання і є дитяча гра, що мобілізує і розвиває всі духовні та фізичні сили організму.

Учена розробила стислу програму виховання дітей дошкільного віку, ретельно проаналізувала провідні види їх діяльності – гру, працю, образотворчу діяльність, співи, танці, виділила їх основні параметри, які й сьогодні не втратили своєї актуальності. Цінність її програми виховання полягає у тому, що авторка представила кожний вид діяльності не лише теоретично а й розробила практичні рекомендації і поради для працівників дитячих садків, творчо використавши широкий досвід прогресивних педагогів, психологів, фізіологів.

Саме тому праці Софії Русової з питань дошкільного виховання – це змістовний, глибоко

науковий аналіз специфіки діяльності українського дитячого садка.

Надзвичайний інтерес викликають теоретичні роздуми і практичні рекомендації Софії Русової стосовно гри дошкільнят, її місця і значення в системі виховання. Учена говорить: "... коли дитина грається вона уся захоплюється своєю забавкою, вона живе нею, вона цілком переймається своїм творчим натхненням. Дитина в своїх вільних улюблених забавках забуває усе своє оточення, переймає рухи, настрої, емоції свого героя, випромінює всю свою життєву енергію на цей процес і уявляє себе або зеброю, або конем, або лікарем" [2, 73].

Чим цінна гра для дитини? Саме у грі дитина може найповніше розкритися, використавши рухи, вирази, постаті, настрої. У грі вона не знає втоми, незадоволення. Діти люблять бути цілком вільними, тому вся їх життєва енергія реалізується в грі. А щоб гра відбулася, потрібно її вигадати, проявити самостійну творчу думку, докласти зусиль щоб досягти бажаної мрії.

У грі дитина не ставить мети, її приваблює сам процес, мрія, уявлення, що приносять емоційне задоволення.

Софія Русова звертає увагу на той факт, що вчені по-різному відповідають на питання, чому діти граються. Аналізуючи їх наукові теорії, називаючи позитивні і хибні положення, вона робить власні висновки стосовно правил гри дітей: по-перше, ігри матимуть найкращий вплив тоді, коли будуть проводитися вільно з самостійної ініціативи малюків. Дітей можна навчити деяким іграм, але ні в якому разі втручання не має бути настирливим. Нав'язана гра вже не гра, а справа, нецікава для дітей. Діти будуть гратися щиро, із захопленням, коли дорослі доступно, зрозуміло пояснять їм правила гри, проявлять вигадку, кмітливості та захоплять дитину власним настроєм, емоціями. А потім дорослим слід кілька разів взяти участь у грі. По-друге, діти грають в ігри, коли вони цілком здорові і почувають себе вільно. Вони граються весело, і тоді гра йде їм на користь. Кожна здорова нормальна дитина бажає гуляти, це – її природний стан. Гра робить з дитиною те, що вода з камінчиками, тобто гра позитивно впливає на фізичний і духовний стан дитини. Кожна позитивна радісна емоція викликає більш жвавий обмін в усіх функціях організму; перша вимога догляду за дитиною – це підтримувати жвавий, бадьорий настрій і захищати від важких, неприємних емоцій. "Радісні емоції – умова нормального розвитку дитини", – писав В. Бехтерев у праці "Виховання найменших діточок" [2, 78].

Веселощі й радощі йдуть дітям на користь, моральну, фізіологічну. "Дитячий оптимізм – бажаний фактор нормального розвитку дитини" (П.Ламброзо); "Нехай діти бавляться щиро й весело; то їх справжня доля; хай виявляють бавлячись усі свої найкращі творчі сили" (Ніцше). Гра – це найбільш важлива справа дитячих літ, це вільне виконання багатьох фізіологічних й психологічних функцій, це щось святе.

Дитина ладна гратися увесь день: встаючи з ліжка, умиваючись, обідаючи, гуляючи, лягаючи спати; в її жвавій фантазії все перетворюється по-своєму, й дитині весело від цього власного перетворення.

Вимоги дорослих, правила поведінки, навіть розумні поради дорослих "вбивають" дитячий оптимізм і природний жвавий настрій, перетворюють їх у щось сумне, важке, штучне, у той час як ігри переводять правила, вимоги в план естетичного й морального значення у вихованні. В іграх діти набираються широкої освіти і різного знання.

Софія Русова погоджувалася з думкою Фребеля, що "гра – є вільний необхідний прояв його внутрішнього складу, який носить в собі кожна дитина". С.Русова і Фребель розглядали дитячу гру, як щось дуже серйозне, в ній виступає ядро майбутнього життя, в ній виявляє себе й розвивається цілком уся людина – дитина у своїх нахилах, у своїй найглибшій істоті [2, 77].

Ще одну особливість гри називає Софія Русова: гра допомагає дитині зрозуміти себе саму, навчає усвідомити і утворити нові думки, вчить дитину гратися з іншими та зрозуміти необхідність поводити себе відповідно до вимог колективу. По суті, гра – це перша поза межами родини соціальна школа, це основний вид діяльності дитини-дошкільника, вона має самостійний і творчий характер.

Софія Русова доводить, що вихователі дитячих садків повинні працювати творчо, готуватися до кожного дня на основі знань наукової педагогіки, психології й методики.

Потрібно організовувати і проводити ігри з дітьми відповідно до пори року, щедرو використовуючи натуральний матеріал. Софія Русова навіть класифікацію ігор, пісень, прогулянок і екскурсій розробляє відповідно до пір року. І в той же час вона застерігає: "не потрібно силувати дітей ні до гри, ні до роботи, але потрібно їх проводити цікаво, щоб діти захоплювалися ними, раділи однаково щиро й працюючи, й бавлячись" [2, 198].

Софія Русова радить проводити ігри на свіжому повітрі, у дворі, в саду. Звертає вона увагу

і на роль рухливих ігор. Зокрема, руханки зміцнюють м'язи, удосконалюють координацію рухів. Весь організм міцніє, набирається сил, значить, і будить творчу енергію. Софія Русова пропонує батькам, вихователям добирати ігри з урахуванням дитячої рухливості та віку. На її думку, добре було б, щоб дорослі пропонували дітям нові ігри, зуміли б захопити їх ними, пояснити правила гри, дати дітям можливість висловити свої думки й бажання, а потім бавитися разом з ними.

Софія Русова виступала організатором майданчиків, дитячих садків, захисток, де б діти могли реалізувати свою енергію, самоутвердитися, провести час в радості, в товариському середовищі. Кожний такий майдан, дитячий садок можна розглядати як справжню школу характеру, говорила С. Русова, де дитина загартовує волю, набуває дисциплінованості, готується до майбутнього самостійного життя. Вона була за те, щоб з'єднати дитячі організації з родинним життям.

Аналізуючи спадщину Софії Русової, варто відзначити і той факт, що вона розглядала гру як метод, за допомогою якого можна давати дітям знання з арифметики, граматики, географії. І в той же час педагог зауважувала, що такі ігри повинні бути продуманими, добре організованими, бути за суттю, змістом саме грою, а не заняттям.

Висновки. Софія Русова виділяє такі види ігор: сенсорні, моторні, психологічно-інтелектуальні й афективні. Кожний з них має свої особливості і позитивно впливає на розвиток тіла і розуму дитини.

Особливим елементом гри є іграшка, тому вона виступає обов'язковим атрибутом у дитячому садку і повинна бути для дитини добрим, привабливим другом.

Взагалі, на думку визначного педагога, виховання бажано поставити якнайближче до природних нахилів дитини і вимог життя. Ігри, в які грають діти, говорить вона, і є відображенням тих суспільних умов, які мають вплив на дитину та залишають слід у її душі.

Таким чином, в іграх дитина розкриває здатність до реалізації своїх можливостей (пам'яті, уявлень, відчуттів і сприймань, почуттів). Софія Русова радила звернути увагу на те, що виховання дитини потребує знання і врахування соціально-етнографічних ознак і психічних рис того осередку, до якого вона належить і з якого черпає всі культурно-етнографічні ознаки свого оточення. Знання національних і соціальних умов, в яких виростає дитина, можуть зробити виховні впливи більш продуктивними.

Думки Софії Русової про роль гри у вихованні дошкільнят і донині не втратили своєї актуальності.

1. Державна національна програма “Освіта” (Україна XXI століття). – Київ.: Райдуга, 1994. – 61 с.

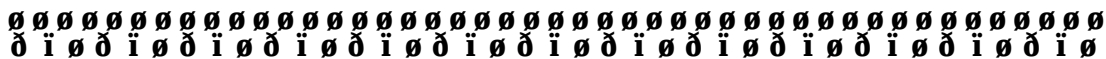
2. Русова С. Вибрані педагогічні твори. – К.: Освіта, 1996. – 304 с.

3. Русова С. Дитячий сад на національній
грунті // Світло. – 1910. – Кн. 3. – С. 44 – 54.

4. Русова С. Нова школа соціального виховання. – Катеринослав – Ляйпціг: Українське видавництво в Катеринославі, 1924. – 150 с.

5. Русова С. Нові методи дошкільного виховання. – Прага.: Сіяч, 1927. – 112 с.

6. Русова С. Теорія і практика дошкільного виховання. – Прага: Сіяч, 1924. – С. 62 – 123.

В КОЖНІЙ ФРАЗІ – ДУМКА

“Тільки культурна національна свідомість може дати цілому народу розуміння своїх відносин до других народів, своє власне становище межі іншими державами, свої обов’язки до себе самого в будуванні власної держави, своєї рідної незалежної хатини”.

С. Русова

“Учитесь важко, а учить ще важче.

Але не мусиш зупинятись ти .

Як дітям віддаси усе найкраще,

Той сам сягнеш нової висоти”.

П. Сингаївський

“Якщо вчитель поєднує в собі любов до справи і до учня, він – досконалий учитель”.

Л. Толстой

